

Dijalektika primarne i sekundarne identifikacije kod formiranje devijantnog identiteta.

Miškić, Fran

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:223124>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-03-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Fran Miškić

**DIJALEKTIKA PRIMARNE I
SEKUNDARNE IDENTIFIKACIJE KOD
FORMIRANJA DEVIJANTNOG
IDENTITETA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

FRAN MIŠKIĆ

**DIJALEKTIKA PRIMARNE I
SEKUNDARNE IDENTIFIKACIJE KOD
FORMIRANJA DEVIJANTNOG
IDENTITETA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Stipan Tadić

Sumentor: dr. sc. Erik Brezovec

Zagreb, 2021.

SAŽETAK

Glavni cilj ovoga rada je istaknuti važnost promatranja dijalektičkog odnosa primarne i sekundarne identifikacije prilikom proučavanja devijantnih identiteta i procesa njihovog nastajanja. Jedna od glavnih pretpostavki ovoga rada je da sveobuhvatnim shvaćanjem svih primarno i sekundarno identifikacijskih problema te razumijevanjem funkcionalističkog i interakcionističkog pristupa fenomenu devijantnosti (tj. prije svega koncepta *devijantna karijera*) koji su na te probleme primjenjivi, možemo na konzistentan i cjelovit način pristupiti i promatrati proces stvaranja devijantnog identiteta kod pojedinca. U ovom će se radu procesu stvaranja i formiranja devijantnog identiteta pristupiti na temelju mikrosocioloških socijalizacijskih teorijskih perspektiva, dok će se sami fenomen devijantnosti promatrati putem interakcionističkog i funkcionalističkog pristupa. U zaključku rada bit će riječ o znanju kao glavnom preduvjetu devijantnog djelovanja.

KLJUČNE RIJEČI: primarna identifikacija, sekundarna identifikacija, devijantnost, devijantni identitet

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. SOCIOLOŠKO POIMANJE DEVIJANTNOSTI	3
3. PRIMARNA IDENTIFIKACIJA.....	6
4. SEKUNDARNA IDENTIFIKACIJA	9
5. DEVIJANTNI IDENTITET	13
6. ZAKLJUČAK.....	21
7. LITERATURA	22

1. UVOD

Devijantnost kao fenomen, i njegovo (laičko) poimanje, često uz sebe veže izričito negativne konotacije. No, takvi negativno konotirani stavovi i osjećaji ne odražavaju uvijek stvarno stanje stvari. Devijantni identiteti, odnosno devijantno identificirani pojedinci, kako je povijest pokazala, glavni su pokretači društvenih promjena i progresa, dok je stanje stagnacije ponajprije obilježeno konformizmom. U ovom će se radu procesu stvaranja i formiranja devijantnog identiteta pristupiti na temelju mikrosocioloških teorijskih perspektiva socijalizacijskih procesa Bergera i Lukmanna (1992), dok će se sami fenomen devijantnosti promatrati putem Beckerovog (1963) interakcionističkog i Mertonovog (1959) funkcionalističkog pristupa. Način promatranja devijantnih identifikacija pojedinaca, korišten u ovom radu, iako se ne može smatrati sveobuhvatnim, pružit će uvid u neke komponente formiranja i održavanja devijantnog identiteta na relevantan i adekvatan način.

U prvom poglavlju prikazan je jedan od mnogih načina sociološkog pristupanja i poimanja fenomena devijantnosti, koji se temelji na kombiniranju Beckerovog (1963) interakcionističkog i Mertonovog (1959) funkcionalističkog pristupa devijantnosti. Središnji dio rada sadrži pregled elemenata primarne identifikacije i sekundarne identifikacije koji su u direktnoj povezanosti s potencijalnim razvojem devijantnih oblika ponašanja i devijantnog identiteta - pregled tih elemenata temelji se na Bergerovoj i Lukmannovoj (1992) mikrosociološkoj perspektivi socijalizacijskih procesa. Naposljetku, prikazan je temeljit uvid u sami fenomen devijantnog identiteta i sve njegove komponente stvaranja, postojanja i održavanja, čije je poznavanje nužno za relevantan, objektivan i razumljiv pristup temi. Također, predstavljena su i neka empirijska istraživanja, čiji rezultati predstavljaju potvrdu teorijskih pretpostavki koje se navode u radu.

Iako je pokušaj pronalaženja fiksne i jednoznačne definicije pojma devijantnosti, što će biti naznačeno i kasnije, pothvat koji nadilazi opseg ovoga rada, potrebno je, zasada barem okvirno, objasniti što pojam devijantnosti i devijantnog ponašanja obuhvaća: devijantnost možemo promatrati kao ponašanja koja podrazumijevaju (pozitivno ili negativno konotiranu) distinkciju od društveno prihvaćenih i zajedničkih normi i standarda, no i takvo objašnjenje treba uzeti sa oprezom budući da implicira postojanje određenog oblika vrijednosnog konsenzusa u društvu što je, vidjet će se kasnije, upitna i problematična ideja (Abercrombie, Hill i Turner, 2008). Devijantnost, kao sociološki pojam, ne podrazumijeva nužno samo negativna obilježja čovjekova

bivstvovanja, no u ovom će se radu prvenstveno pristupiti negativnoj devijantnosti, tj. devijantnim oblicima ponašanja i djelovanja koji uzrokuju, uvjetno rečeno, negativne (i neželjene) posljedice za društvo i pojedinca. Neki od pojmova čije se definiranje čini nužnim za razumijevanje ovoga rada, zasigurno su *primarna identifikacija* i *sekundarna identifikacija*. Prije svega, potrebno je naglasiti kako su identifikacija i socijalizacija, skoro pa u potpunosti istoznačni pojmovi, tj. pojmovi koji odražavaju iste procese – kako navodi Peračković (2007), u kontekstu profesija i zanimanja, kroz postupnu socijalizaciju s vremenom pojedinac prihvaća dio svoga društvenog identiteta, tj. razvija se i određeni stupanj identifikacije, također, navodi Burić (1970; prema First-Dilić, 1974), socijalizaciju ne možemo promatrati samo kao proces pasivnog učenja, već kao i proces aktivne osobne i društvene identifikacije, budući da je socijalizacija proces oblikovanja pojedinca u skladu s društvenim normama, proces ostvarivanja društvenih i socijalnih odnosa te proces tijekom kojeg pojedinci mijenjaju društvo kroz pokušaje realizacije vlastitih ciljeva - te će za potrebe ovoga rada biti dostatno (pa čak i potrebno) promatrati ih kao takve. Socijalizacija/identifikacija, općenito, je proces kojim pojedinac postaje član društva, proces učenja koji se „[...] može odrediti kao sveobuhvatno i konzistentno uvođenje pojedinca u objektivni svijet društva ili nekog njegovog sektora.“ (Berger i Lukmann, 1992:156). *Primarna identifikacija* predstavlja jednu od funkcija obitelji, koja podrazumijeva procese učenje normi, pravila, ponašanja i vrijednosti kulture ili društva u kojoj se pojedinac, tj. njegova obitelj, nalazi. Primarna se identifikacija odvija u okvirima obitelji i obiteljske sigurnosti i topline. Socijalizacijsko osoblje, kako ga nazivaju Berger i Lukmann (1992), u procesu primarne identifikacije predstavljaju pojedinčevi *značajni drugi*, tj. svi članovi uže obitelji čija je uloga signifikantna za pojedinčev razvoj. Primarna identifikacija, dakle, podrazumijeva pojedinčevu identifikaciju sa *značajnim drugim*. Ona započinje pojedinčevim rođenjem, a iako se kasnije nastavlja u sekundarnu identifikaciju, njen karakter i „ostavština“ uočljivi su tijekom cijelog pojedinčevog života. *Sekundarna identifikacija* podrazumijeva svaki naredni proces uvođenja primarno socijaliziranog pojedinca u neke nove sfere društvenog i objektivnog svijeta, u kojem dolazi do internalizacije institucionalno zasnovanih „pod-svjetova“ (Berger i Lukmann, 1992). Socijalizacijsko osoblje sekundarne identifikacije je *generalizirani drugi*¹ čije formiranje unutar pojedinčeve svijesti označava odlučujuću fazu identifikacije te implicira internalizaciju društva i objektivne zbilje, i subjektivno formiranje trajnog identiteta (Berger i Lukmann, 1992). Tek

¹ U pojedincu, tj. osobi, internalizirani (pounutreni) stavovi i očekivanja šire zajednice.

formiranjem *generaliziranog drugog* (tj. ulaskom u proces sekundarne identifikacije) i svjesnim prihvaćanjem njegovih zahtjeva, pojedinac postaje punopravni član društva, postaje osoba. Što se tiče pojma identiteta, dovoljno je istaknuti Bergerov i Lukmannov (1992) pristup koji na identitet gleda kao na fenomen koji se pojavljuje iz dijalektike društva i pojedinca, koji se smatra ključnim elementom subjektivne zbilje te koji, shodno tome, stoji u dijalektičkom odnosu s društvom.

Pitanje identiteta i procesa njegovog formiranja vrlo je važno i široko sociološko pitanje, a fenomen devijantnosti zasigurno predstavlja jedno od glavnih žarišta sociološke misli. S toga, nije teško uvidjeti sociološku važnost razmatranja procesa i načina stvaranja devijantnog identiteta i svih njegovih, individualnih i društvenih, učinaka i posljedica.

2. SOCIOLOŠKO POIMANJE DEVIJANTNOSTI

Fenomen devijantnosti kontinuirano i neprekidno zaokuplja pažnju velikog broja autora iz raznih znanstvenih područja, te predstavlja značajan segment sveukupnog sociološkog interesa, o čemu najbolje svjedoči mnogobrojnost uvažениh aktera sociologijske povijesti koji su se njome bavili. Mnogi sociološki pristupi devijantnosti, smatra Schaefer (2003; prema Mengesha, 2009), iako podjeljivi na nekoliko različitih tipova, polaze od premise da je devijantnost ishod dane socijetalne strukture. Od postojećih se pristupa ni jedan ne može smatrati samodostatnim, dovoljnim i univerzalno ispravnim, svaki od njih ima svoje prednosti i nedostatke, a za sveobuhvatno i temeljito razumijevanje fenomena devijantnosti potrebno je u obzir uzeti sve relevantne teorijske pristupe. No, za potrebe ovoga rada, bit će dostatno devijantnosti pristupati na način na koji to čine interakcionistička i funkcionalistička struja teoretičara – iako ta dva pristupa pripadaju rudimentarno „suprotstavljenim“ sociološkim (mikro i makro) paradigmama mogućnost njihove sintetizacije vidljiva je već u obostranom utjecaju Sutherlandove teorije diferencijalnih asocijacija² na Beckerov (1963) interakcionistički pristup te na, kako navodi Dubreta (2005), funkcionalističku

² Teorija diferencijalnih asocijacija Edwina M. Sutherlanda, nastala tijekom 1930-ih godina, iziskuje dvostruki teorijski pothvat koji predstavlja: temelj za razumijevanje i analizu uzroka devijantnosti na razini pojedinca, i pristup socio-kulturnom kontekstu zbivanja devijantnih oblika djelovanja. Prema teoriji diferencijalnih asocijacija devijantni (i kriminalni) oblici ponašanja rezultat su procesa socijalnog učenja, a dvije glavne premise u njoj sadržane su: (1.) devijantni oblici ponašanja nastaju kada akteri pojedinu situaciju označe i definiraju kao povoljnu za kršenje standardiziranih normi, dok su (2.) takve definicije situacija iskustveno ostvarene, izrazito onda kada je to iskustvo asimilirano u prethodnim interakcijama. (Dubreta, 2005)

pretpostavku o vrijednosnom konsenzusu kao temeljnom kriteriju društvene integracije i Mertonov (1959) koncept anomije, što ih, u okvirima ovoga rada, čini dostatnim za razumijevanje nekih aspekata procesa formiranja devijantnog identiteta - stoga je za daljnje razumijevanje neophodno shvatiti osnovne postavke oba pristupa.

Interakcionistički pristup ističe važnosti interakcijskih dimenzija shvaćanja određenog fenomena. U kontekstu devijantnosti, navode Lalić i Nazor (1997; prema Vlajčević, 2019), zanimanje interakcionista bit će usmjereno na interakciju između devijanta i društvene skupine koja ga kao takvog definira. Upravo na tom usmjerenju počiva i interakcionistički teorijski pristup fenomenu devijantnosti koji je poznat kao teorija etiketiranja. Prije svega, potrebno je naglasiti kako je i sam Becker (2011) istaknuo neispravnost nazivanja njegovih postavki teorijom, s obzirom na to da, prije svega, ne nudi etiološko objašnjenje devijantnosti te ne objašnjava zašto se ljudi ponašaju devijantno kada nitko drugi oko njih to ne čini. No, zagovornici ovoga pristupa niti nisu imali u cilju stvoriti sveobuhvatnu teoriju i etiološko objašnjenje, već su kao cilj imali proširiti područje proučavanja devijantnosti te u njega uključiti, osim samog devijanta, i proučavanje aktivnosti ostalih sudionika (Becker, 2011). „Teorija je kombiniranjem dvije dihotomne varijable stvorila model koji se sastoji od četiri dimenzije [...]“ – pojedina aktivnost se ili dogodila ili nije dogodila i ta aktivnost ili je ili nije označena kao devijantna – koji se temelji na „njihovim uzajamnim vezama“, a središnje područje proučavanja teorije etiketiranja predstavlja razmatranje „drame optuživanja i definiranja“ nekog ponašanja kao devijantnog (Becker, 2011:101). Drugačije rečeno, teorija etiketiranja naglasak stavlja na interakcijski proces definiranja nekog ponašanja kao devijantnog i etiketiranja tog ponašanja u skladu s definicijom, te na posljedice koje ta etiketa ostavlja kod pojedinca. Možda i najznačajniji uspjeh teorije etiketiranja predstavlja „briga“, koju Becker (1963) izražava, ne samo za etiketiranog pojedinca, već i za pojedinca koji je uspješno resocijaliziran, ali i dalje „nosi teret“ vlastite etikete. Također, važan pojam kojeg Becker (2011) uvodi je „moralni poduzetnici“, koji se odnosi na one aktere koji u strukturi odnosa moći zauzimaju superiorniji položaj, koji im daje pravo moralnog prosuđivanja i određivanja nekog ponašanja kao prihvatljivog ili neprihvatljivog, tj. omogućuje im da potiču stvaranje pravila kojima održavaju vlastite položaje i stvaranje sredstva koja represiju čine legitimnom. Uloga „moralnih poduzetnika“ od iznimnog je značaja jer neupitno je kako ne postoji mogućnost snošenja posljedica nekog (potencijalno) devijantnog ponašanja, dok to ponašanje nije i etiketirano kao

devijantno.³ Ako se možemo složiti s (upitnom i banalnom, ali široko prihvaćenom) tvrdnjom da je „ljepota u očima promatrača“, onda se zasigurno, barem donekle, možemo složiti i s postavkama interakcionističkog pristupa devijantnosti – iako su ideali ljepote uvelike društveno uvjetovani i definirani, oni su, isto kao i percepcija devijantnosti, izrazito podložni subjektivnom redefiniranju. Primjerice; iako se konzumacija marihuane smatra društveno devijantnim oblikom ponašanja, teško je povjerovati da ju kao takvu doživljavaju i pripadnici hippy pokreta. Kao i svi ostali pristupi, i interakcionistički pristup ima svojih prednosti i nedostataka: nikako ne možemo tvrditi da je netko devijantan samo zato što je kao takav etiketiran, no glavno postignuće interakcionističkog pristupa je, smatra Becker (2011:104), razlikovanje dva različita procesa u dva drugačija (ali preklapajuća) „sistema kolektivnog djelovanja“ – jedan kojeg čine akteri koji su u suradnji prilikom provođenja pojedine devijantne aktivnosti i drugi kojeg čine akteri koji sudjeluju u procesu otkrivanja i procesuiranja neke devijacije, bio on formalan ili neformalan. Razgraničavanje ta dva procesa omogućuje razlikovanje „običnih“ devijantnih činova i devijantnih oblika ponašanja koja su, tvrdi Becker (1963), posljedica društvene reakcije na neki devijantni akt. Koncept *devijantna karijera* neizostavan je dio Beckerovog (1963) teorijskog pristupa, kojem će se pažnja posvetiti u kasnijim dijelovima ovoga rada.

Funkcionalistički pristup počiva na premisi da se na društvo može gledati kao na sustav sa specifičnom strukturom i sa dijelovima u međusobnoj povezanosti i međuovisnosti, a za opstojanje tog sustava nužna je usklađenost i integracija njegovih dijelova (Haralambos i Holborn, 2002). Takav pristup iznjedrio je Mertonovu teoriju anomije i strukturalnog pritiska koja se, prema Clinardu i Meieru (2011), temelji na pretpostavki da je devijantnost potaknuta elementima društvene strukture koji devijantno ponašanje čine prihvatljivom društvenom prilagodbom. Merton je, pritom, preuzeo Durkheimov teorijski koncept anomije⁴ i fokus usmjerio na pojedinčev društveni položaj u određenoj socijalnoj strukturi. Također, smatrao je, tvrde Martinjak i Odeljan (2016:17), kako su vrijednosti za sve pojedince podjednako jasno određene, ali „nisu na jednak način dostupne svim strukturama društva“. Stoga, teorijom društvenog pritiska nastoji ukazati kako načini društvenog strukturiranja ciljeva i sredstva njihovog ostvarivanja mogu utjecati na

³ Slučaj u kojem je došlo do devijantne aktivnosti, tj. do aktivnosti za koju pojedinac ili vjeruje da je devijantna ili misli da bi ju drugi kao takvu definirali, a ta aktivnost nije definirana kao devijantna, Becker (2011) naziva „pritajena devijantnost“.

⁴ Durkheimov koncept anomije podrazumijeva stanje društva u kojem nema jasno i čvrsto postavljenih normi i obrazaca društveno prihvatljivog ponašanja.

pojavu i razvoj devijantnih oblika društvenog djelovanja. Također, ističe da je društveni pritisak kod devijantnog ponašanja utemeljen na varirajućim razlikovanjima između kulturno-institucionalnih ciljeva i normi koje pojedinac prihvaća, s jedne strane, te društvene pozicije (ili situacije) u kojoj se pojedinac nalazi te koju percipira kao relativno laganu ili zahtjevnu temeljem tih ciljeva i normi, s druge strane (Merton, 1959). Teorijom anomije i strukturalnog pritiska definirao je pet načina adaptacije pojedinaca nekog (anomijskog) društva, na danu društvenu poziciju/situaciju, koji se razlikuju ovisno o stupnju prihvaćenosti postavljenih ciljeva i sredstva: ritualizam, inovacija, konformizam, povlačenje i pobuna (Merton, 1968). Preusmjeravanjem pozornosti na društvenu strukturu, prilikom promatranja fenomena devijantnosti, Merton je napravio važan korak ka relativno potpunom razumijevanju devijantnosti jer, kako tvrde Berger i Lukmann (1992:190), sadržaj i stupanj uspjeha identifikacijskog procesa uvijek „imaju socijalno-strukturalne uvjete i posljedice“, te se on „uvijek odvija u kontekstu određene socijalne strukture“.

Definiranje samog pojma devijantnosti veže uz sebe opsežnu problematiku, a takav način razmatranja fenomena nailazi na epistemološke poteškoće: sociologija kao, uvjetno rečeno, multi-paradigmatska znanost obuhvaća više relevantnih pristupa i definicija fenomena devijantnosti te bi pokušaj njegovog definiranja u punom smislu nadmašio opseg ovoga rada. Mnogo bitnija pitanja koja se, u okvirima ovoga rada, nameću prilikom razmatranja procesa formiranja devijantnog identiteta, (od pitanja koja se vežu uz konstruiranje pojmovne definicije devijantnosti) zasigurno su ona koja se tiču početaka devijantnog djelovanja pojedinca: kako i kada, po prvi put, dolazi do ponašanja koje je definirano kao devijantno? U kojem trenutku života nekog pojedinca možemo konstatirati da je baš to trenutak u kojem on postaje podložan za potencijalno pripisivanje devijantne etikete? Možemo li već kod novorođenčadi definirati neka ponašanja kao devijantna ili postoji određeno razdoblje u kojem smo zaštićeni od mogućnosti dobivanja devijantne etikete?

3. PRIMARNA IDENTIFIKACIJA

Uzimajući u obzir sve ono što primarna identifikacija podrazumijeva i obuhvaća, na prvu se pomisao može zaključiti kako kod nje baš i nema osnovane tvrdnje (a i potrebe) za tumačenje nekog njenog aspekta (tj. oblika ponašanja koje je tipično za pojedince koji se nalaze u tom procesu) kao devijantnog ili, dugoročno gledano, kao potencijalno rizičnog čimbenika devijantnog

ponašanja. No, određeni primarno identifikacijski konstrukti ne samo da se mogu promatrati unutar konteksta devijantnosti, nego nerijetko uvjetuju duži period pojedinčevog (devijantnog) društvenog djelovanja. Pojedinač se, tvrde Berger i Luckmann (1992), rađa s predispozicijom da postane član društva, on se ne rađa kao član društva, nego to postaje, te ako pritom uzmemo u obzir Beckerovu (2011) pretpostavku da je devijantno ponašanje samo jedan od brojnih oblika kolektivnog (društvenog) djelovanja, možemo s pravom zaključiti da se nitko ne rađa kao devijant, već se devijantno ponašanje također uči i internalizira. Sukladno tome, pojedinac se može smatrati članom društva tek onda kada dosegne stupanj pounutrivanja u kojem ne samo da razumije subjektivne procese drugoga u određenom trenutku, već i svijet u kojem drugi živi, svijet koji postaje njegov vlastiti svijet (Berger i Lukmann, 1992). Stoga, iz navedenog možemo zaključiti kako je promatranje pojedinca koji još nije dosegnuo taj stupanj internalizacije, kao potencijalno devijantnog, vrlo upitno i diskutabilno.

Primarna identifikacija važan je proces u životu svakog pojedinca, kojeg provode njegovi značajni drugi posredujući mu objektivni socijalni svijet te modificirajući ga tijekom posredovanja – odabiru aspekte tog svijeta sukladno vlastitom položaju u socijalnoj strukturi (Berger i Lukmann, 1992). Također, bitno je naglasiti i važnost društveno-povijesnog konteksta odvijanja procesa identifikacije, ono što se u određenom društvu u određenom vremenskom razdoblju smatra poželjnim u nekoj određenoj fazi identifikacije pojedinca, u nekom društvu nekog drugog vremenskog konteksta može biti smatrano kao izrazito nepoželjan oblik ponašanja. Upravo položaj pojedinčevih značajnih drugih u socijalnoj strukturi, čije je značenje za devijantno ponašanje objašnjeno Mertonovim (1968) teorijskim pristupom, može biti jedan od potencijalno rizičnih čimbenika devijantnog ponašanja, što Berger i Lukmann (1992:163) i navode u daljnjem radu ističući da „[...] dijete iz gornje klase može proživjeti prva uzbuđenja patriotskog osjećaja otprilike u isto vrijeme kad njegov vršnjak iz niže klase po prvi put doživljava mržnju spram policije i svega što ona predstavlja.“ Stoga, ne čudi što socioekonomski status obitelji predstavlja jedan od značajnijih rizičnih čimbenika maloljetničke delinkvencije, tj. devijantnog ponašanja (Martinjak i Odeljan, 2016). No, neka su istraživanja, posvećena upravo ovom aspektu devijantnog ponašanja maloljetnika, došla do nešto (međusobno) drugačijih zaključaka. Škrokov (2014) u jednom od svojih istraživanja utvrđuje kako je jedini signifikantni prediktor internaliziranih problema, koji je povezan sa socioekonomskim statusom obitelji, obrazovanje majke – više obrazovanje majke vezano je uz više razine internaliziranih poremećaja djeteta koji uzrokuju

pasivno devijantno ponašanje. Također, isti autor ističe kako je procjena materijalnog statusa obitelji jedini značajni prediktor eksternaliziranih problema, tj. viša razina eksternaliziranih problema utvrđena je kod adolescenata koji svoji materijalni status, uspoređujući se s vršnjacima, procjenjuju lošijim. Nadalje, Singer i sur. (2008; prema Martinjak i Odeljan, 2016:31) zaključuju, na temelju istraživanja provedenog u Hrvatskoj, da „među roditeljima maloljetnih delinkvenata dominiraju oni nižeg ili najnižeg obrazovanja i radnih kvalifikacija.“

U primarnoj identifikaciji, dijete na različite emocionalne načine sebe identificira te preuzima uloge i stavove signifikantnih drugih, tj. internalizira ih, pounutruje, i čini ih vlastitim (Berger i Lukmann, 1992). Sadržaj pounutrivanja u primarnoj se socijalizaciji razlikuje ovisno o društvu, no kod svakoga se taj sadržaj pounutruje kao „jedini postojeći i jedini shvatljivi svijet“, te se zato taj „svijet internaliziran u primarnoj socijalizaciji“, ustaljuje kod pojedinca mnogo dublje „nego svjetovi internalizirani u sekundarnim socijalizacijama“ (Berger i Lukmann, 1992:161). Sukladno tome, te sukladno pristupu devijantnosti kojeg je zagovarao Becker (1963), možemo zaključiti kako devijantna etiketa obitelji (npr. „mafijaška obitelj“), s kojom su se njeni članovi identificirali, primarnom socijalizacijom može biti internalizirana, te samim time i započeti proces stvaranja *devijantne karijere*. Sociopatološka slika obitelji koja, između ostalog, uključuje kriminalnu prošlost obitelji, sklonost konzumaciji opijata članova, sklonost neradu, prostituciji i sl., prema Martinjak i Odeljan (2016), također predstavlja jedan od rizičnih čimbenika maloljetničke delinkvencije i devijantnog ponašanja. Također, mnogi su se autori u svojim radovima dotaknuli i ovog aspekta promatranja devijantnog i delinkventnog ponašanja maloljetnika. Istraživanja provedena u Hrvatskoj (Singer i sur., 2008; prema Martinjak i Odeljan, 2016) obznanila su kako je alkoholizam kod oca utvrđen u 27,7%, a alkoholizam kod majke u 6,2% slučajeva, dok je sklonost neradu oca utvrđena u 12%, a sklonost neradu majke u 8,4% slučajeva. Bulić (2015) potvrđuje rezultate istraživanja koje su proveli Singer i sur. (2008) prema kojima su ponašajne poteškoće i problemi u tijeku školovanja češći kod djece s roditeljima koji prakticiraju neke od rizičnih oblika ponašanja. Nadalje, Cajner Mraović i Došen (2002) u istraživanju provedenom u Zagrebu zaključuju da je karakteristično za maloljetne počinitelje kaznenih djela s elementima nasilja, koji su skloni agresivnim poremećajima u ponašanju, da dolaze iz obitelji koje karakteriziraju poremećeni međuljudski odnosi i devijantna ponašanja roditelja, no ističu i kako je povezanost između agresivnih poremećaja u ponašanju djeteta i patologije djetetove obitelji, iako statistički značajna, osrednje izražena. Iako ovo istraživanje,

barem djelomično, empirijski predočuje navedene teorijske postavke, potrebno ga je uzeti s oprezom zbog populacije koja je obuhvaćena istraživanjem - populacija nije generalna.

Jedan od pokazatelja značajnosti primarne socijalizacije, a i društveno-vremenskog konteksta u kojem se ona provodi, kod razvoja devijantnih oblika ponašanja leži i u činjenici da „primarna socijalizacija u djetetovoj svijesti stvara napredujuće apstrahiranje od uloga i stavova specifičnih drugih ka ulogama i stavovima općenito.“ (Berger i Lukmann, 1992:159). Drugačije rečeno, ona normativna određenja koja se nameću pojedincu od strane njegovih značajnih drugih, nedvosmisleno i jasno, izazivaju subjektivno proširivanje općenitosti tih normi u pojedincu te ih on počinje doživljavati kao općenite i društveno tipične. Primjerice, pojedinca se uči kako nije pristojno jesti s rukama i kako je nužno koristiti nož i vilicu, što on prihvaća kao poželjno i normalno i u skladu s tim uvjerenjem usklađuje svoja djelovanja i ponašanja. No, mnoga su društva koja bi korištenje noža i vilice (pogotovo prilikom konzumacije određenih jela za koja običaji pojedinog društva nalažu kako se moraju jesti rukama) mogla protumačiti kao devijantan i nepoželjan oblik djelovanja i ponašanja. U brojnim se restoranima konzumacija bilo kakvog jela rukama smatra krajnje nekulturnom i neprimjerenom, dok se uz određena jela u određenim društvima nož i vilica ne poslužuju čak ni ako gost to zatraži. Prema tome, normativna određenja određenog društveno-povijesnog konteksta, internalizirana za vrijeme primarne identifikacije pojedinca, mogu manifestirati ponašanja koja se u određenom društveno-vremenskom kontekstu tretiraju kao nepoželjna i neprihvatljiva. Radikalni raskorak između normi internaliziranih u primarnoj identifikaciji, i onoga što generalizirani drugi zahtjeva od pojedinca jednom kada on postane član tog društva, također stvara plodno tlo za rast i razvoj devijantnih oblika ponašanja i djelovanja, no o tome više u nastavku rada.

4. SEKUNDARNA IDENTIFIKACIJA

Polazeći od već spomenutog stajališta, prema kojem se o devijacijama pojedinca može raspravljati tek u onom trenutku u kojem on biva zahvaćen procesima sekundarne identifikacije, nemoguće je ne zapitati se što je točno uzrok tome. Za razliku od primarne identifikacije u kojoj pojedinac svoje značajne druge promatra kao „nosioc institucionalnih funkcija“ (Berger i Lukmann, 1992), sekundarna je ispunjena mnoštvom formalnih institucionaliziranih procesa s kojima se pojedinac

susreće prvi put u životu. Glavna odrednica tih procesa je, tvrde Berger i Lukmann (1992), temeljni problem te identifikacije – sekundarna identifikacije mora se uvijek služiti zbiljom internaliziranom u primarnoj identifikaciji i već konstruiranim jastvom. To može, kao što je već spomenuto, predstavljati potencijalnu opasnost, ako se zbilja pounutrena u primarnoj identifikaciji značajno razilazi s očekivanjima generaliziranog drugog, tj. nosioca sekundarne identifikacije. Tijekom sekundarne identifikacije, dijete također po prvi put saznaje da svijet njegovih značajnih drugih nije jedini postojeći te dolazi u mogućnost uspoređivanja i pozicioniranja svojeg vlastitog svijeta (tj. svijeta svojih značajnih drugih) (Berger i Lukmann, 1992). Pritom, do određenih problema može doći onda kada pojedinac spozna da njegov vlastiti svijet ima određenu društvenu lokaciju uz koju se vežu pretežito negativne konotacije (Berger i Lukmann, 1992). Primjerice, dijete dolaskom u školu po prvi put može vidjeti kako se njegova (npr. romska) obitelj nalazi, materijalno gledano, na marginalnoj društvenoj lokaciji, te samim time i osjetiti *strukturalni pritisak* već na samome početku sekundarnog identifikacijskog procesa. O rizičnosti takvih situacija dobro govori i već spomenuto Škrokovovo (2014) istraživanje kojim je zaključeno da je viša razina eksternaliziranih poremećaja utvrđena kod pojedinaca koji svoj materijalni status uspoređuju lošijim od svojih vršnjaka.

Uz institucionalnu formalnost, anonimnost te samim time i odsutnost emocionalnog naboja, značajne su inovacije sekundarnih identifikacijskih procesa. Različito socijalizacijsko osoblje, koje sada preuzima dužnost provedbe socijalizacijskih aktivnosti, predstavlja ništa drugo doli puki skup uloga koje obnašaju različiti, međusobno zamjenjivi, funkcionari (Berger i Lukmann, 1992). Upravo zbog tog odsustva subjektivne neizbježnosti, karakteristične za primarnu socijalizaciju, zbilja internalizirana u sekundarnoj mnogo je krhkija i podložnija „taktiziranju“, što pojedincu omogućuje distanciranje vlastitog jastva i zbilje, od jastva i zbilje primjerenih određenoj ulozi (Berger i Lukmann, 1992). Posljedično, pojedincu se otvara mogućnost lakšeg „glumljenja“ prihvaćenosti određene društveno uvjetovane uloge, a čime se stvara i veća vjerojatnost (i provedivost) *pritajeno devijantnog* djelovanja.

Kao što se različiti oblici ponašanja i djelovanja tipični za određene društvene uloge i situacije internaliziraju i uče kroz različite socijalizacijske procese, tako se i različiti oblici devijantnog ponašanja uče i usvajaju. Devijantne aktivnosti nisu ništa drugo nego, smatra Becker (2011), jedan od mnogih tipova kolektivnih aktivnosti te u njima nema ništa neuobičajeno ili

mistično što bi ih odvajalo od ostalih tipova. Kada govorimo o kolektivnim aktivnostima, teško da iskačemo iz okvira sekundarne identifikacije. Nadalje, Becker (2006) je na svojem primjeru uživanja i konzumiranja marihuane dokazao kako se devijantni oblici djelovanja i ponašanja moraju, kao i svi ostali oblici, naučiti i internalizirati, prije nego što se počnu prakticirati – pojedinac, prije nego što se može početi smatrati uživateljom marihuane, mora proći procese učenja tehnika, učenja uočavanja učinka i učenja uživanja u učinku. Također, Becker (2006) ističe da devijantno ponašanje stvara devijantnu motivaciju (a ne obrnuto), iz čega je moguće zaključiti kako je nužno da se, već naučeni, devijantni akt izvrši, kako bi se stvorilo plodno tlo za razvoj devijantnih motivacija. S obzirom na to da je redoslijed učenja u sekundarnoj identifikaciji, tvrde Berger i Lukmann (1992), manje biološki ograničen nego u primarnoj, teško je predvidjeti u kojoj fazi sekundarne identifikacije pojedinac dolazi u mogućnost usvajanja i učenja pojedinih devijantnih oblika ponašanja.

Prema Bergeru i Lukmannu (1992), sekundarna identifikacija podrazumijeva usvajanja rječnika specifičnog za određenu ulogu, koji pokazuje barem osnovne elemente legitimacijskog aparata. Kao što profesionalni vojnik uči vokabular primjeren (i nužan) za obavljanje vojnih dužnosti, tako i određeni tipovi devijantnih aktivnosti podrazumijevaju usvajanje određenih riječi i konverzacijskih tehnika, iako, vjerojatno, ne u istoj mjeri kao kod vojnika nakon obuke, kod članova devijantnih skupina moguće je uvidjeti konverzacijske elemente koji su produkt njihove dugotrajne participacije i identifikacije s određenom skupinom. Nadalje, potrebno je kazati kako je i taj „poseban“ rječnik, iako se odnosi na istu devijantnu aktivnost, različit ovisno o društvenom i prostorno-vremenskom kontekstu. Pa tako – ostanimo na istom primjeru – uživatelji marihuane iz primorskih krajeva koriste drugačije „šifrirane“ fraze i kolokvijalne izraze za marihuanu, nego njihove kontinentalne „kolege“... isto kako će se među takvim frazama i izrazima korištenim prije tridesetak godina, i onima koje se danas koriste, uočiti stanovite razlike.

Sekundarna identifikacija ne podrazumijeva neupitnost, racionalnu i emocionalnu nekontroliranost i razinu identifikacije kao što je to slučaj s primarnom identifikacijom, te se, zbog krhke subjektivne zbiljnosti i potrebe za proizvodnjom nužne identifikacije, razvijaju posebne tehnike (Berger i Lukmann, 1992). Potreba za tim tehnikama, prema Bergeru i Lukmannu (1992), može biti ili intrinzičnog karaktera, ili uvjetovana interesima socijalizacijskog osoblja određenog procesa, dok je afektivnost naboja sekundarne identifikacije jednaka institucionalno definiranoj

nužnosti za predanošću. Zasigurno da se potrebitost tehnika i afektivnost naboja uvelike razlikuju kod skupine pojedinaca koji se povezuju u kriminalnu organizaciju i skupine pojedinaca koja se priprema na prelazak kolnika za vrijeme upaljenog crvenog svijetla. Također, isti autori (Berger i Lukmann, 1992) ističu da je moguće i postojanje varijacija u kontekstu istih institucija, ovisno o dužnostima različitih kategorija osoblja. Nije teško za povjerovati da će vođa kriminalne organizacije pokazivati veći stupanj odanosti od tek pridošlog člana, ili da će osoba koja je prva krenula prelaziti kolnik to činiti češće i uvjerenije, nego osoba koja se do zadnjeg trenutka libila izvršiti takvu, uvjetno rečeno, devijantnu aktivnost. U skladu sa stupnjem afektivnosti naboja sekundarne identifikacije, odnos socijalizacijskog osoblja i pojedinca biva nabijen signifikantnošću – socijalizacijskom osoblju pridaje se karakter signifikantnog drugog, a pojedinčeva se posvećenost toj novoj zbilji manifestira u punom opsegu (Berger i Lukmann, 1992). Ako se samo prisjetimo koliko rizika za pojedinčev razvoj donose devijacije njegovih, rođenjem nametnutih, značajnih drugih, onda nije teško uvidjeti opasnosti koje donosi socijalizacijsko osoblje devijantnog karaktera. Također, socijalno-strukturalni kontekst, i eventualna etiketiranost socijalizacijskog osoblja i u ovoj situaciji imaju velik utjecaj, jer bilo bi pogrešno konstatirati da se pojedinac, koji se priprema s nadređenim, koji nema nikakvu kriminalnu prošlost, početi s aktivnostima tipičnima za organizirani gospodarski kriminal, te pojedinac, novopečeni beskućnik, koji je s drugim beskućnikom, osuđivanim i „poznatim“ lopovom, ukrao bocu vina iz lokalne samoposluge, promatraju i evaluiraju na podjednak način.

Potreba za intenziviranjem tehnika identifikacijskog procesa, smatraju Berger i Lukmann (1992), može biti uzrokovana i konkurencijom između socijalizacijskog osoblja, no u kontekstu devijantnog identificiranja, postoji intrinzična problematika kod socijaliziranja pojedinca na temelju definicije zbilje, koja se protivi definiciji „službenih legitimatora“, a koje možemo poistovjetiti s onima koje Becker (2011) naziva „moralnim poduzetnicima“. No, iz svega što je dosad navedeno, imamo se pravo zapitati da li je najbolja tehnika „jačanja“ i održavanja devijantnih oblika identifikacijskog procesa upravo društveno dodijeljena etiketa...?

U društvima s relativno jednostavnom društvenom raspodjelom znanja moguće je, smatraju Berger i Lukmann (1992), primarne i sekundarne identifikacijske procese provoditi pod okriljem iste „institucionalne službe“, no razvojem modernog obrazovanja i društva, s nikada većom zalihom znanja, dolazi do nikad većeg opadanja utjecaja obitelji u procesu sekundarne

identifikacije, koji se sve više prepušta u ruke specijaliziranim i institucionaliziranim službama, kao što su npr. škole. Veliki problem, koji se iz takvog modela „raspodjele dužnosti“ između obitelji i škole, sve učestalije pojavljuje je neusuglašenost te „raspodjele“ – obitelji školama više nego ikada prije prepuštaju odgoj djece, dok škole od obitelji očekuju da više nego ikada prije obrazuju i podučavaju vlastitu djecu. Time dolazi do potencijalno rizične situacije za razvoj devijantnog ponašanja i djelovanja jer su okviri primarne i sekundarne identifikacije pojedincu vrlo nejasno i nestabilno postavljeni, a takvoj i sličnim situacijama više ćemo se posvetiti u daljnjim dijelovima ovoga rada.

5. DEVIJANTNI IDENTITET

Proces stvaranja devijantnog identiteta nipošto se ne smije shvatiti kao individualni proces pojedinca, neovisan o kolektivu i socijalnoj strukturi općenito. Socijalna struktura određuje društvene procese stvaranja i održavanja različitih identiteta, dok „[...] identiteti proizvedeni uzajamnim djelovanjem organizma, pojedinčeve svijesti i društvene strukture reagiraju na danu socijalnu strukturu, održavajući je, modificirajući je, čak i preoblikujući je.“ (Berger i Lukmann, 1992:201). Prije svega, devijantni identitet treba promatrati kao rezultat neuspješnih identifikacijskih procesa.

Proces identifikacije najuspješniji će biti u društvima s minimalnom društvenom raspodjelom znanja, odnosno društvima s, praktički, istovjetnim procesima primarne i sekundarne identifikacije, jer su u takvim uvjetima svi identiteti socijalno definirani, a neuspješna socijalizacija se može pojaviti samo kao posljedica životnih nesretnih slučajeva (Berger i Lukmann, 1992). Činjenica da je identitet socijalno definiran ne podrazumijeva nužno i da je svaki pojedinac zadovoljan vlastitom identifikacijom – i u društvima s najjednostavnijom raspodjelom znanja ne nalaze se svi identiteti na istoj lokaciji u socijalnoj strukturi (Berger i Lukmann, 1992). Također, u takvim društvima, etiketa, koja se pojedincu dodjeljuje na temelju njegovih devijacija, bilo prirodno urođenih (npr. mentalna bolest) ili društveno određenih (npr. dijete poznatog razbojnika, tj. mali razbojnik), predstavlja glavno identifikacijsko sredstvo koje društvo upotrebljava prilikom definiranja takvih pojedinaca, a kojima time nije nametnuta samo objektivna, već i subjektivna zbilja (Berger i Lukmann, 1992). Nije teško za pretpostaviti da će

želja za odbacivanjem društveno nametnutog identiteta, uzrokovana ili nezadovoljavajućim položajem u društvenoj strukturi ili nezadovoljavajućom, stigmatizirajućom, etiketom, predstavljati potencijalno rizičnu situaciju za pojavu devijantnih oblika ponašanja. No, kako je riječ o društveno definiranoj etiketi devijanta, te kako, tvrde Berger i Lukmann (1992), svakom pokušaju drugačije samoidentifikacije tog pojedinca nedostaje struktura plauzibilnosti, logično je za očekivati da će pojedinac s vremenom prihvatiti etiketu i samoidentificirati se s njom. Ali ta činjenica sama za sebe nije dovoljna da bismo mogli smatrati da je kod tog pojedinca stvoren devijantni identitet, tj. da je „društveno nametnuta“ subjektivna zbilja prihvaćena kao vlastita. Čim se takvi pojedinci počnu udruživati u dovoljno velike i trajne društvene skupine, dolazi do mogućnosti stvaranja „strukture plauzibilnosti za protudefinicije zbilje“ (Berger i Lukmann, 1992:193) i identiteta – pojedinci koji nisu imali mogućnost potpune internalizacije objektivne zbilje vlastitog društva sada dobivaju mogućnost identificiranja u stvorenoj „protuzbilji“ (Berger i Lukmann, 1992:193). Onoga trenutka kada se devijantno etiketirani pojedinac počne udruživati u trajne društvene skupine na temelju vlastite etikete, kada zajedno s ostalim članovima razvije i internalizira devijantne norme i vrijednosti, te kada devijantni oblik identifikacije postane dominantan, možemo zaključiti da je došlo do stvaranja devijantnog identiteta i onoga što je Becker (1963) nazvao *devijantnom karijerom*, kojoj ćemo se uskoro više posvetiti.

No, situacija u društvu sa složenijom raspodjelom znanja postaje nešto kompliciranija. U takvim društvima neuspješna identifikacija „može biti rezultat heterogenosti socijalizacijskog osoblja“, zbog koje se pojedincu nameću različite zbilje različitog „socijalizacijskog osoblja“, a kada među njihovim definicijama „objektivnih realnosti“ postoji određeno „natjecanje“, tada dolazi do mogućnosti „krivog odabira“ pojedinca, tj. do neuspješne identifikacije (Berger i Lukmann, 1992:194). Također, neuspjeh se može pojaviti i kao rezultat homogenosti osoblja. Primjerice, u obitelji u kojoj samohrani otac odgaja sinove i kćer, činjenica je kako je jedinom ženskom djetetu u obitelji, u procesu primarne identifikacije i internalizacije zbilje signifikantnog drugog, jedina ponuđena objektivna zbilja ona koja odražava elemente muškog svijeta. Ta pojedinca neće nužno živjeti u svijetu muškaraca, ali ona će se s njim definitivno identificirati, prilikom čega dolazi do, smatraju Berger i Lukmann (1992:195), asimetrije između „subjektivno realnog identiteta“ i „socijalno doznačenog identiteta“. Također, takav pojedinac ne samo da je neuspješno identificiran, već za njega postoji opasnost da, ulaskom u proces sekundarne

identifikacije, bude etiketiran od strane „vršnjaka“ i socijalne strukture općenito, čiji će pritisak potencijalno samo produbiti i učvrstiti takvu identifikaciju.

Posredovanjem „diskrepantnih svjetova“ značajnih drugih tijekom primarne identifikacije, „[...] pojedincu se predočuje izbor profiliranih identiteta koje on shvaća kao istinske životne mogućnosti“, što također može rezultirati neuspješnom identifikacijom (Berger i Lukmann, 1992:196). Na primjer, pojedinac koji je od strane roditelja odgajan u duhu jedne, društveno dominantne, religije, a od strane djeda i bake u duhu druge, društveno marginalizirane, religije, prilikom ulaska u proces sekundarne identifikacije, može se potencijalno ili naći u identifikacijskoj krizi, ili se identificirati s religijom djeda i bake⁵, čime će se njegova religijska identifikacija smatrati devijantnom. Do sličnih diskrepancija, tvrde Berger i Lukmann (1992), dolazi između identifikacijskih procesa u obitelji i u skupini prijatelja/vršnjaka – dok se u obitelji pojedinac identificira kao katolik i vjernik koji živi u skladu s religijskim načelima, u skupini vršnjaka pojedinac se (zajedno sa ostalim članovima) identificira kao uživatelj opojnih droga - čime dolazi do mogućnosti stvaranja asimetrije između „javnog“ i „privatnog“ identiteta, tj. pojavljivanja skrivenih identiteta, koja rezultira „izdajom“ jednog od internaliziranih identiteta, odnosno devijantnošću. Pojedinac, u kontekstu obiteljske identifikacije, djeluje devijantno svaki put kada s vršnjacima konzumira opojna sredstva, dok promatrajući iz aspekta vršnjačke identifikacije, djeluje devijantno svaki put kada zbog (npr.) religijskog posta odluči prestati s konzumacijom opojnih sredstava.

Prema Bergeru i Lukmannu (1992), mogućnost neuspješne identifikacije povezana je i s mogućnošću individualnog izbora različitih zbilja i identiteta u socijalno-strukturalnom kontekstu, kojom je i uspješno i neuspješno identificiranim pojedincima dana mogućnost da svoje vlastite identitete formiraju na temelju „materijala“ pruženog mnogobrojnim raspoloživim oblicima identifikacije. Sukladno tome, mogućnost individualnog izbora direktno je povezana i s mogućnošću formiranja (biranja) devijantnog identiteta zbog toga što svi ti izbori, bili oni „ispravni“ ili „pogrešni“, bivaju internalizirani kao zbiljski.

Kada je, s jedne strane, održano jedinstvo primarne identifikacije, dok se, s druge strane, u procesu sekundarne identifikacije pojavljuju alternativne zbilje i identiteti kao subjektivni izbori,

⁵ Takva situacija je vjerojatnija u slučajevima u kojima pojedinac djeda i baku doživljava superiornijim socijalizacijskim osobljem.

tada je stvorena situacija koja potencijalno dovodi do neuspjeha identifikacijskih procesa (Berger i Lukmann, 1992). Ti su subjektivni izbori ograničeni socio-strukturalnim kontekstom u kojem se pojedinac nalazi, a kada diferenciranjem sekundarne identifikacije i socio-strukturalnim ograničavanjem ozbiljenja individualno odabranog identiteta dolazi do transferiranja tog subjektivnog identiteta u područje mašte, možemo kazati kako postoji diskrepancija između subjektivno (imaginacijski) internaliziranog i objektivno pripisanog identiteta (Berger i Lukamann, 1992). Primjerice, pojedinac rođen kao član marginalizirane romske zajednice počinje se susretati s mnogim socio-strukturalnim ograničenjima onog trenutka kada započinje proces njegove sekundarne identifikacije, u kojem, pritom, eventualno dolazi do pojave raznih individualnih ambicija. Ponovno, socio-strukturalni pritisak kojeg taj pojedinac osjeća i trpi, zbog etikete koja mu je dana temeljem njegovog (rođenjem i objektivno nametnutog) romskog identiteta i koja mu onemogućuje objektivizaciju subjektivno formiranog identiteta, u tom pojedincu stvara stanje neprihvatanja, bilo ciljeva, bilo sredstva za postizanjem tih ciljeva, a koje posljedično dovodi do mogućnosti razvijanja devijantnih oblika djelovanja i ponašanja.

Moramo u obzir uzeti i činjenicu da čak i uspješno identificiranom pojedincu svakodnevno prijete, kako ih Berger i Lukmann (1992) nazivaju, „marginalne situacije ljudskog iskustva“ koje mogu utjecati na subjektivnu zbilju pojedinca i time uzrokovati izvršenje devijantnog akta. Te marginalne situacije predstavljaju veću prijetnju zbiljnosti primarnih identifikacija, budući da zbiljnost sekundarne identifikacije, zbog svojeg „umjetnog“ karaktera, ionako nije toliko čvrsto etablirana u svijesti (Berger i Lukmann, 1992). Na primjer, smrtonosna bolest bliske osobe čije je liječenje skupo i imperativ dolaska do novca na najbrži mogući način, zasigurno će u većoj mjeri u pitanje dovesti primarno internalizirani identitet katolika koji živi u skladu s religijskim svjetonazorima i nipošto ih ne krši, nego sekundarno pounutreni identitet vozača autobusa.

U slučajevima u kojima dolazi do potpune preobrazbe zbilje, također možemo uvidjeti opasnosti za već uspješno identificirane pojedince. Prema Bergeru i Lukmannu (1992), subjektivna zbilja nikada nije u potpunosti identificirana, pa tako niti ne može biti u potpunosti transformirana, no postoje preobrazbe koje se, u usporedbi s manjim modifikacijama, mogu promatrati kao potpune – te transformacije nazivaju se alternacije. Proces reidentifikacije, koje zahtijeva alternacija, iznimno sličje primarnoj identifikaciji, budući da, zbog imperativnog „predoznačavanja“ naglasaka zbiljnosti, moraju ponavljati afektivnu i emocionalno nabijenu

identifikaciju sa socijalizacijskim osobljem, dok ulogu socijalizacijskog osoblja, tj. „novog značajnog drugog“, u procesu reidentifikacije pojedinca može obnašati svatko, za pojedinca u tom trenutku, značajan (Berger i Lukmann, 1992). Prema Bergeru i Lukmannu (1992:185), najvažniji socijalni (pred)uvjet uspješne alternacije je raspoloživost strukture plauzibilnosti, posredovane od strane „značajnih drugih“, koja „[...] mora postati pojedinčevim svijetom, što izmješta sve druge svjetove, a posebno onaj u kojem je pojedinac „obitavao“ prije alternacije.“ Alternirajući pojedinac napušta svoj prošli svijet i strukturu plauzibilnosti koja ga podupire te internalizira novu subjektivnu zbilju, no u nekim situacijama ta je preobrazba privremenog karaktera i kao takvu je treba razlikovati od totalne dugoročne preobrazbe (Berger i Lukmann, 1992). Primjerice, legitimno je pretpostaviti da se religijska reidentifikacija ne može promatrati na isti način kao trenutačna reidentifikacija pojedinca koji se (zbog određene marginalne situacije) po prvi, i jedini, put odlučuje na prelazak ceste za vrijeme upaljenog crvenog svjetla. S obzirom na to da uspješna alternacija pretpostavlja, smatraju Berger i Lukmann (1992), reinterpretaciju stare zbilje i značajnih drugih unutar legitimirajućeg aparata nove zbilje, imamo se pravo zapitati kako je moguće da se, uz sve otegotne okolnosti reidentifikacijskog procesa, kod uspješno identificiranog pojedinca formira devijantni identitet? Kakvi su to značajni drugi, s kojima se pojedinac „udružuje“, koji ga mogu dovesti do takvih transformacija i preobrazbi?

Kako bismo, napokon, mogli kompletirati teorijsku podlogu, nužnu za pristup fenomenu devijantne identifikacije, potrebno je detaljnije objasniti Beckerov (1963) pojam *devijantna karijera*. Tek potpunim razumijevanjem i shvaćanjem koncepta devijantne karijere te svih primarno i sekundarno identifikacijskih problema i zamki koji su na njega primjenjivi i uklopivi, možemo uokviriti jedan od brojnih mogućih načina pristupanja fenomenu stvaranja devijantnog identiteta.

Prvi i osnovni korak većine devijantnih karijera je, tvrdi Becker (1963), izvođenje nekonformističkog akta, kojim se krši neki određeni skup pravila, no kršenje pravila i normi ne mora nužno biti pokazatelj pojedinčevog odbacivanja tih pravila i normi, već može predstavljati posljedicu prihvatanja normi i zahtjeva neke manje društvene skupine koja je definirana kao devijantna. No, govoreći o devijantnoj karijeri, pojedinac koji devijantni akt izvodi samo jednom ne može se smatrati predmetom interesa, već ta „čast“ pripada pojedincu kod kojeg se devijacije mogu uočavati kroz duži vremenski period, kojem je devijantnost način života te koji svoj identitet

formira na temelju devijantnih oblika ponašanja (Becker, 1963). Stoga, možemo zaključiti kako je devijantna karijera (tj. proces stvaranja iste) zapravo proces kojeg je teško odvojiti od procesa stvaranja i formiranja devijantnog identiteta (tj. identifikacije devijanta). Jedan od ključnih čimbenika koji dovode do učestalijeg ponavljanja devijantnih aktova zasigurno je razvoj devijantnih motivacija i interesa koje su, smatra Becker (1963), društveno naučene i okarakterizirane. Nadalje, možda i najbitniji korak u procesu stvaranja devijantne karijere je društveno prepoznavanje i definiranje nekog pojedinčevog ponašanja kao devijantnog, te posljedično, i društveno etiketiranje tog pojedinca kao devijanta koje donosi drastičnu promjenu pojedinčevog društvenog identiteta (Becker, 1963). Neke pojedinčeve osobine možemo smatrati, tvrdi Becker (1963), identifikacijski dominantnijim, tj. superiornijim, u odnosu na druge, a devijantnost je zasigurno jedno od tih dominantnijih sredstva identifikacije neke osobe – pojedinac koji je osuđeni silovatelj zasigurno je, prvenstveno, identificiran kao silovatelj, a tek poslije kao stariji muškarac, bogataš, povjesničar i sl. Tretiranje pojedinca kao generalno (a ne iznimno) devijantnog producira, kako ga Merton (1968) naziva, samoispunjavajuće proročanstvo koje pokreće nekoliko mehanizama koji oblikuju pojedinca u skladu s društveno nametnutom etiketom. Prije svega, pojedinac se suočava s neprihvaćanjem i odbijanjem, čak i u onim sferama društvenog života na koje njegov devijantni čin sam po sebi nema nikakav utjecaj (Becker, 1963), na primjer, etiketirani švercer duhana mogao bi ostati bez dugogodišnjeg posla u skladištu s uredskom opremom, nakon što njegov poslodavac sazna za njegove ilegalne aktivnosti, čime taj pojedinac dolazi u situaciju u kojoj mu je jedini izvor prihoda ilegalna preprodaja duhana. U takvim slučajevima, devijantno ponašanje je, smatra Becker (1963), prije svega posljedica društvene reakcije na pojedinčev devijantni čin, odnosno društvena reakcija na devijantno djelo glavni je uzrok daljnjeg (i nerijetko intenzivnijeg) izvođenja devijantnih aktivnosti. Što je pojedinčevo bavljenje devijantnim aktivnostima učestalije te što je devijantna identifikacija dominantnija, tim je i pojedinčev povratak u okvire društvenosti teži, a nerijetko se i uspješno resocijalizirani pojedinci, smatra Becker (1963), cijeli svoj život ne mogu riješiti pripisane etikete. Osuđeni silovatelj, ma koliko god životnog napora uložio u dokazivanje svoje reidentifikacije, vjerojatno će cijeli svoj život biti društveno identificiran prvenstveno na temelju etikete silovatelja. Nakon što je etiketirani pojedinac prihvatio devijantnu etiketu, s njome se identificirao te svoja daljnja ponašanja i djelovanja s istom uskladio, došao je na korak do kompletiranja devijantne karijere, tj. devijantnog identiteta. Taj zadnji korak je, tvrdi Becker (1963), grupiranje s istomišljenicima, tj.

ulazak u organiziranu devijantnu grupu i prihvaćanje članstva u istoj, koje ostavlja snažan utisak na pojedinčevo doživljavanje samoga sebe. Ulaskom u devijantnu grupu, pojedinac racionalizira svoju društvenu poziciju i uči kako se nositi s vlastitim devijacijama uz što manje problema, čime njegovo ponovno izvođenje devijantnog čina postaje vjerojatnijim nego ikada (Becker, 1963). Primjerice, švercer duhana udruživanjem s ostalim, sebi sličnim, pojedincima u organiziranu kriminalnu (devijantnu) skupinu racionalizira svoju poziciju, čime dobiva dojam opravdanosti vlastitih aktivnosti, te od drugih članova uči nove i sigurnije metode ilegalnog transportiranja duhana. Stoga, možemo zaključiti kako je članstvom u takvoj grupi pojedinčev devijantni identitet u potpunosti formiran i internaliziran i kao subjektivna i kao objektivna zbilja.

Takva zbiljnost održava se u društvenim procesima u kojima možemo razlikovati, smatraju Berger i Lukmann (1992), „značajne druge“ i „manje važne druge“. Dok potonji služe samo za implicitno održavanje subjektivne zbilje, tj. potvrdu identiteta, ovi prvi posebno su važni za emocionalno nabijeno i afektivno potvrđivanje pojedinčevog identiteta (Berger i Lukmann, 1992). No, kada promatramo proces potkrepljivanja i održavanja zbilje, nužno je naglasiti kako se značajni i manje važni drugi nalaze u dijalektičkom odnosu te kako interagiraju sa subjektivnom zbiljom, prilikom čega značajni drugi zauzimaju „povlašteni položaj“ (Berger i Lukmann, 1992). Zasiurno da će pojedinac etiketiran i identificiran kao nogometni huligan i pripadnik izgređničke navijačke skupine potvrdu svojeg identiteta dobiti, i od vođe grupe i njemu bliskih članova, i od radnice na kiosku koja je, uvidjevši da se taj pojedinac približava njenom kiosku, neplanirano i brzo zatvorila i zaključala kiosk. No, kada bi radnica prestala u pojedinčevoj blizini pokazivati znakove straha, to zasiurno ne bi napravilo jednak udarac za pojedinčev identitet navijača-huligana, kao što bi to bio slučaj kod isključivanja pojedinca, od strane vođe ili njemu bliskih članova skupine, iz aktivnosti koje se mogu smatrati legitimizacijskim sredstvom devijantnog identiteta skupine, npr. koreografija i/ili akcija kojom se, upotrebom pirotehlike i raznih oblika hladnog oružja, želi istaknuti mržnja prema policiji ili drugoj navijačkoj skupini. Također, iako spomenutu prodavačicu taj pojedinac viđa svakoga dana, a vođu vlastite navijačke skupine tek jednom tjedno, ulogu značajnog drugog zasiurno će preuzeti vođa navijačke skupine zbog emocionalno nabijenog odnosa s pojedincom (a vjerojatno i svim ostalim članovima). Kada bi se pojedinčeva interakcija sa spomenutim akterima prekinula, on bi mogao pribjeći i koristiti se različitim tehnikama održavanja zbilje, no te su tehnike, smatraju Berger i Lukmann (1992), slabije, po moći generiranja zbilje, od stvarnih interakcija licem-u-lice. Iz navedenog, moguće je

uvidjeti koliku važnost i utjecaj za održavanje i potvrđivanje devijantnog identiteta imaju, i značajni drugi, i pojedinci s kojima se neki individuum udružuje u devijantnu organizaciju (skupinu) i „izgrađuje“ devijantnu karijeru.

Potvrdu, o stvarnim učincima etiketiranja, devijantne karijere i udruživanja u devijantne skupine, u praksi, možemo pronaći u rezultatima brojnih istraživanja. Pa tako Lam i Liu (2007; prema Thornberg, 2011), istražujući školsko nasilje i nasilnike (*bullying*), zaključuju kako je grupno udruživanje nasilnika jedan od glavnih ohrabrujućih faktora za daljnju provedbu nasilja u školi zato što, prilikom izvođenja nasilnički radnji, stvara osjećaj kolektivne moći i dojam poštivanja grupnih normi. Također, isti autori zaključuju kako grupno udruživanje nasilnih pojedinaca u njima stvara difuziju odgovornosti i osjećaj opravdanosti vlastitih postupaka – mnogi su konstatirali kako su njihove žrtve zaslužile biti maltretirane. Nadalje, Sanders (2016), promatrajući društvene prilike bivših prostitutki, dolazi do zaključka kako njihova devijantna uloga nije nestala, iako je došlo do prekida devijantnih aktivnosti u kontekstu bavljenja prostitucijom. Ustanovljuje kako su konzumacija droga, krađe i promiskuitetno ponašanje, oblici devijantnog ponašanja kojih su se teško riješile, čak i nakon prestanka izvođenja devijantnih aktivnosti, a njihova devijantna uloga prouzrokovala im je društvenu stigmatizaciju, čije posljedice osjećaju i dugo nakon izvođenja zadnjeg devijantnog akta. Još jedan dobar pokazatelj utjecaja razvoja devijantne karijere vidljiv je i iz rezultata istraživanja koje provodi DeLisi (2003), a prema kojem je najjači prediktor zatvorske kriminalne karijere upravo pojedinčeva „povijest zatvaranja“, pri čemu prijestupnici s više prethodnih zatvorskih iskustava čine više kriminalnih aktova unutar zatvora, nego počinitelji koji se po prvi put nalaze u zatvoru.

6. ZAKLJUČAK

Kako bismo zaključili sve do sada rečeno na adekvatan i konzistentan način, potrebno je nekoliko rečenica posvetiti i sociologiji znanja. Želja za spoznavanjem i razumijevanjem različitih socioloških teorija i pristupa, svakog će pojedinca, prije ili kasnije, dovesti do sociologije znanja, odnosno do onoga što ona podrazumijeva. Kompletan mikrosociološki pristup, korišten u ovome radu, na kraju se svodi na ono što se obuhvaća sociologijom znanja. Berger i Lukmann (1992:29) smatraju da se „sociologija znanja mora [...] baviti svime što se u društvu prihvaća kao *znanje*“. Temelj i glavna polazišna pretpostavka svih teorijskih pristupa kojima se ovaj rad bavio je znanje, tj. prostorno-vremenski i socijalno-kulturni kontekst znanja – pojedinac, kako bi djelovao u društvu, u svakom trenutku mora znati, tj. mora raspolagati određenim, internaliziranim, dijelom društvene zalihe znanja. Svi, u radu spomenuti, procesi ovise o različitim kontekstualnim dimenzijama znanja, odnosno društvene zalihe znanja, te se usporedno s njima mijenjaju i modificiraju. Također, svaki od tih procesa, u svojoj suštini, podrazumijeva postojanje nekakvog znanja, internaliziranog u svim pojedincima koji su sudionici tih procesa, na temelju kojeg oni egzistiraju i legitimiraju vlastito postojanje.

Bez uvida u društvenu raspodjelu znanja i strukturu odnosa moći nekog društva, nemoguće je, na sveobuhvatan i objektivan način, pristupiti niti jednoj problematici koja se veže uz pitanje devijantnih identiteta i procesa identifikacije. Njihovom svjesnošću pridonosimo, ako ništa drugo, objektivizaciji i racionalizaciji svakog fenomena, pa čak i onih apstraktnih, kao što je i devijantnost. Znanje o tome što „moralni poduzetnici“ smatraju uspješnom identifikacijom, prihvatljivim načinom ponašanja, te društveno održivim (i isplativim) tipovima identiteta, omogućuje pojedincu da svoje djelovanje usmjeri prema samoostvarivanju sebe kao društveno prihvaćenog bića. U današnjem, suvremenom, društvu s nikada većom i složenijom društvenom raspodjelom znanja, mogućnost odabira različitih tipova identiteta i identifikacija stvara, kao nikada prije, kompleksno i komplicirano stanje – pojedinac ima, više nego ikada prije, mogućnost individualnog izbora, a taj je izbor, više nego ikada prije, strukturalno određen i definiran.

7. LITERATURA

1. Abercrombie, N., Hill, S., Turner, B.S. (2006./2008.) *Rječnik sociologije*, prev. J. Čačić-Kumpes, J. Kumpes, Zagreb: Jesenski i Turk.
2. Becker, H. (2006.) „Kako se postaje uživateljom marihuane“, *Diskrepancija: studentski časopis za društveno-humanističke teme*, sv. 7 (11): 99-108.
3. Becker, H. (1963.) *Outsiders : studies in the sociology of deviance*, New York: The Free Press.
4. Becker, H. (2011.) „Preispitivanje teorije etiketiranja, prema: Becker, H., (1991.) „Outsiders : Studies In The Sociology Of Deviance (str. 177-212)“, *Amalgam*, sv. 10 (1): 99-119.
5. Berger, P.L., Luckmann, T. (1966./1992.) *Socijalna konstrukcija zbilje*, prev. S. Dvornik, Zagreb: Naprijed.
6. Bulić, M. (2015.) „Utjecaj obiteljskih prilika na poremećaje u ponašanju adolescenata“, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
7. Cajner Mraović, I., Došen, A. (2002.) „Obiteljske prilike i agresivni poremećaji u ponašanju maloljetnih nasilnih delinkvenata u Zagrebu“, *Ljetopis socijalnog rada*, sv. 9 (2): 233-248.
8. Clinard, M.B., Meier, R.F. (2011.) *Sociology of Deviant Behavior*, 14. izdanje, SAD: Wadsworth Cengage Learning.
9. DeLisi, M. (2003.) „Criminal Careers Behind Bars“, *Behavioral sciences and the Law*, sv. 21 (1): 653-669.
10. Dubreta, N. (2005.) *Društvo i odnos prema drogama: sociokulturni kontekst upotrebe kanabisa*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
11. First-Dilić, R. (1974.) „Socijalizacija u obitelji i slobodno vrijeme; Pristup proučavanju socijalizacije u obitelji“, *Revija za sociologiju*, sv. 4 (2-3): 3-14.
12. Haralambos, M., Holborn, M. (2000./2002.) *Sociologija: teme i perspektive*, prev. M. Paić Jurinić, R. Rusan, V. Tomić, Zagreb: Golden marketing.
13. Martinjak, D., Odeljan, R. (2016.) *Etiološki i fenomenološki čimbenici maloljetničke delinkvencije*, nastavni materijal za praćenje nastave i pripremanje ispita iz predmeta Kriminalitet djece i maloljetnika, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, <https://policijska->

akademija.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/martinjak_odeljan_etioloski_i_fenomenoloski_cimbenici.pdf (datum objave: nepoznat).

14. Merton, R.K. (1959.) „Social Conformity, Deviation, and Opportunity Structures: A Comment on the Contributions of Dubin and Cloward“, *American Sociological Review*, sv. 24 (2): 177-189.
15. Merton, R. K. (1968.) *Social Theory and Social Structure*, New York: The Free Press.
16. Peračković, K. (2007.) „Promjene u strukturi zanimanja u Hrvatskoj od 1971. do 2001. – Od ratara do konobara“, *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, sv. 45 (3/4): 377-398.
17. Sanders, T. (2016.) „Becoming an ex-sex worker: Making transition out of deviant career“, *Feminist Criminology*, sv. 2 (1): 74-95.
18. Škrokov, L. (2014.) „Uloga socioekonomskog statusa obitelji u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema i školskog uspjeha kod mlađih adolescenata“, diplomski rad, Sveučilište u Zadru, Zadar.
19. Thornberg, R. (2011.) „She’s Weird! -The Social Construction of Bullying in School: A Review of Qualitative Research“, *Children & Society*, sv. 25 (4): 258-267.
20. Vljajčević, A. (2019.) „Metodički potencijal životnih priča u nastavi sociologije na primjeru maloljetničke delinkvencije“, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.